

Анотація

Байло О. В. Право працівника на захист своєї гідності як суб'єктивне трудове право. – Стаття.

У статті визначається юридична природа права працівника на захист своєї гідності як суб'єктивного трудового права. Досліджується структура охоронних правовідносин, у межах яких здійснюється реалізація зазначеного права. Вносяться пропозиції щодо закріплення права працівника на захист своєї гідності в чинному КЗпП.

Ключові слова: гідність, працівник, захист гідності працівника, суб'єктивне трудове право.

Аннотация

Байло Е. В. Право работника на защиту своего достоинства как субъективное право. – Статья.

В статье определяется юридическая природа права работника на защиту своего достоинства как субъективного трудового права. Исследуется структура охранительных правоотношений, в рамках которых осуществляется реализация указанного права. Вносятся предложения по закреплению права работника на защиту своего достоинства в действующем КЗоТ.

Ключевые слова: достоинство, работник, защита достоинства работника, субъективное трудовое право.

Summary

Bailo O. V. The right of workers to protection of their dignity as a subjective labor right. – Article.

In the article is defined the legal nature of the worker's right to protect their dignity as subjective labor right. Author considered the structure of security relations, through which implement this right. There is the propositions which fixed the worker's right to protect their dignity in the current Labour Code.

Key words: dignity, worker, protection worker's dignity, subjective labour right.

УДК 347.4

Г. О. Ільченко

**ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПІДСТАВ
ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ СТРАХОВИХ ПОСЛУГ**

Постановка проблеми. Певна частина науковців розглядають страхувальників в якості споживачів страхових послуг та, відповідно, поєднують питання захисту їх прав із захистом прав споживачів. Проблема визначення підстав для захисту прав споживачів страхових послуг є актуальною, оскільки її дослідження дозволяє визначити момент виникнення права на захист, а це у свою чергу дає можливість застосувати найбільш ефективні способи захисту.

Стан дослідження. Проблема *захисту суб'єктивних цивільних прав* присвячено праці В.П. Грибанова, Д.М. Чечота, О.І. Антонюк, Т.В. Боднар, А.П. Вершиніна, О.Д. Крупчана, В.В. Луця, В.І. Тертишнікова.

За тематикою захисту прав споживачів було захищено декілька дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, серед яких слід згадати праці Г.А. Осетинської, О.П. Письменної, Ю.Ю. Рябченка, С.А. Косінова. Однак ці роботи, по-перше, не торкаються проблем захисту прав споживачів страхових послуг, а по-друге, частина з них базується на нормах ЦК України 1963 р., що діяли до 1 січня 2004 р.

Тому постає необхідність дослідження підстав для захисту прав споживачів страхових послуг.

Метою статті є з'ясування змісту поняття «підстава», зокрема, підстав для захисту прав споживачів страхових послуг, їх тлумачення в цивільному законодавстві, договорі страхування та правовій доктрині.

Виклад основного матеріалу. Виникнення права на захист обумовлене настанням визначених законом умов. Так, Ю.М. Козлова визначає ці умови як юридичні факти, що йменуються підставами захисту суб'єктивних цивільних прав [1].

Підтримаємо думку Т.В. Боднар про те, що застосування встановлених законом або договором способів захисту цивільних прав можливе лише за наявності зазначених підстав (навіть однієї з них), які перешкоджають особі в здійсненні її права [2, с. 114].

Слід визнати, що сучасна редакція ст. 15 ЦК України не містить вказівки на поняття підстави як того, що має передувати захисту цивільного права й інтересу. Водночас у науковій літературі справедливо відзначається, що підставами для захисту цивільних прав є порушення, невизнання або оспорювання цивільного права [2, с. 114; 3, с. 34]. При цьому чинне законодавство не містить положень, що прямо б розкривали зміст понять «підстава для захисту права», «порушення права», «невизнання права» та «оспорювання права», а отже, виникає потреба в науковому визначенні їх змісту.

Для з'ясування змісту поняття «підстава» звернемося до існуючих енциклопедичних і словникових тлумачень.

Серед існуючих тлумачень найбільш прийнятним у контексті цього дослідження, на нашу думку, є таке: «Підставою є необхідна умова, що передує існуванню яких-небудь явищ та служить їх поясненням» [4].

В юридичній енциклопедії «підстава юридична» визначається як сукупність передбачених правом обставин, умов, фактів і передумов, що забезпечують настання юридичних наслідків. Також зазначається, що підстава юридична має нормативне закріплення, визначений зміст, вичерпний характер, враховує особливості певного випадку та породжує юридичні наслідки [5, с. 552].

Враховуючи наведені вище визначення, підставами для захисту прав споживачів страхових послуг можна вважати сукупність передбачених правом умов, що передують виникненню самого права на захист у страхувальника.

Закріплені в ч. 1 ст. 15 ЦК України підстави для захисту (порушення, невизнання або оспорювання) є універсальними, тобто поширюються на всіх суб'єктів цивільного права, у тому числі й споживачів страхових послуг.

Більшість науковців дотримуються позиції, що поняття захисту права пов'язане з поняттям порушення права. Саме підставу «порушення» права покладають в основу визначення правового захисту. При цьому, згідно із загальноживаним тлумаченням, «порушувати» означає «переступати, не дотримуватися, чинити на противагу чомусь; засмучувати, розоряти, переривати» [6, с. 464].

У правовій літературі окрім поняття «порушення права» використовується ще й поняття «правопорушення», під яким традиційно розуміють суспільно небезпечне або суспільно шкідливе протиправне винне діяння деліктоздатної особи, за яке передбачено юридичну відповідальність згідно з чинним законодавством [7, с. 455]. О.Ф. Скакун серед видів правопорушень називає й цивільно-правові правопорушення (проступки), визначаючи їх як суспільно шкідливі протиправні вчинки, які полягають у порушенні громадянами й організаціями майнових та особистих немайнових відносин, що складаються між суб'єктами права й становлять для них матеріальну й духовну цінність [7, с. 457]. Залежно від характеру цивільно-правового порушення вона розрізняє договірні правопорушення (пов'язані з порушенням

зобов'язань сторін цивільно-правового договору) та позадоговірні (деліктні) правопорушення (пов'язані з недотриманням чи невиконанням вимог цивільно-правових норм). У свою чергу Д.В. Боброва відмічає, що деліктне зобов'язання виникає там, де заподіювач шкоди й потерпілий не перебували між собою в зобов'язальних відносинах або шкода виникла незалежно від існуючих між сторонами зобов'язальних відносин (вони перебували в абсолютних цивільних правовідносинах) [8, с. 501].

З урахуванням наведених вище думок можна дійти висновку, що порушення прав споживачів страхових послуг відноситься до *договірних правопорушень, пов'язаних із порушенням зобов'язань сторін за договором страхування*. Оскільки страхові правовідносини не належать до абсолютних цивільних правовідносин, то й порушення прав споживачів страхових послуг, що виникають на основі цих правовідносин, не можна відносити до деліктів.

Порушення прав споживачів страхових послуг може проявлятися, зокрема, в такому:

- 1) ненаданні страхувальнику необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про страхову послугу, що забезпечує можливість її свідомого й компетентного вибору. І, що є важливим, ця інформація згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про захист прав споживачів» повинна бути надана до придбання послуги;
- 2) розголошенні відомостей про споживача та його майнове становище;
- 3) неможливості переукласти договір у разі здійснення зменшення страхового ризику або збільшення вартості майна;
- 4) позбавлення страхувальника права ініціювати внесення змін та доповнень до договору страхування;
- 5) ненаданні дублікату договору страхування в разі його втрати;
- 6) неможливості достроково припинити дію договору згідно з умовами, визначеними договором страхування та Правилами страхування;
- 7) неможливості призначити вигодонабувачів для отримання страхових виплат або змінити їх до настання страхового випадку;
- 8) неознайомленні страхувальника з Правилами страхування;
- 9) несвоєчасному здійсненні (порушенні строків виплати) страхової виплати або страхового відшкодування;
- 10) невиконанні чи неналежному виконанні умов договору страхування.

Перелік порушених прав споживачів страхових послуг не є вичерпним, враховуючи те, що умови, права й обов'язки сторін за договором страхування можуть встановлюватися за згодою сторін, якщо це не суперечить законодавству та Правилам страхування, які окремо розробляються для кожного виду страхування та підлягають реєстрації в Уповноваженому органі під час видачі ліцензії на право здійснення відповідного виду діяльності.

Ще однією підставою для захисту прав споживачів страхових послуг є невизнання їх права.

Р.А. Майданик звертає увагу на існування ситуацій з усіченим, неповним юридичним складом права, які викликані тим, що поряд із повноцінними суб'єктивними правами на практиці інколи виникають блага, які писане право об'єктивно не готове регулювати, незважаючи на існування дійсної необхідності в їх визнанні й захисті. Різновидом таких квазіправ є «невизнані» права, тобто права на реально

існуючі блага, які не визнані або не допущені системою об'єктивного права як можливий об'єкт суб'єктивного права [9, с. 75].

У свою чергу І.О. Дзера вважає, що невизнання цивільного права полягає в пасивному запереченні наявності в особи суб'єктивного цивільного права, яке безпосередньо не завжди завдає шкоди суб'єктивному праву, проте створює непевність у правовому статусі носія суб'єктивного права [3, с. 35]. У цьому випадку відсутнє звернення інших осіб до юрисдикційних органів про відсутність в особи цивільного права.

У доктрині існують різні точки зору щодо того, чи супроводжується невизнання права його порушенням. Так, О.Є. Богданова [10], досліджуючи це питання, виокремлює дві основні точки зору. Прихильники першої вважають, що невизнання права само по собі не порушує дане право (О.Ф. Клейнман [11, с. 7], М.А. Гурвич [12, с. 66]). Прихильники другої точки зору стверджують, що невизнання права може супроводжуватися порушенням суб'єктивного права (А.О. Добровольський, С.А. Іванова [13, с. 61]).

Невизнання права може відбуватися усно, письмово (в листі, заяві) або шляхом вчинення певних дій. Однак найчастіше невизнання права відбувається в пасивній формі та виражається в бездіяльності зобов'язаної особи. Водночас, щоб захистити своє право, управомочена особа повинна здійснити активні дії, зокрема звернутися до суду з вимогою про визнання її права. Наприклад, у разі настання страхового випадку страхова компанія залучає за свій рахунок експерта, який робить дослідження, на результати якого спирається страховик під час визначення суми страхового відшкодування. На практиці страховальники доволі часто не згодні із сумою страхового відшкодування й вимагають надати їм для ознайомлення матеріали дослідження. На що отримують відмову від страховика. Таке невизнання права страховальника на ознайомлення з матеріалами дослідження пояснюється тим, що такі матеріали є власністю страховика, оскільки дослідження робилося за його рахунок. Із цими матеріалами страховальник зможе ознайомитись лише під час розгляду його справи в суді.

Невизнання права страховальника може відобразитися у відмові страховика здійснити страхову виплату або страхове відшкодування. Відмовляючи у виплаті, страховик не визнає право страховальника. Підстави для відмови страховика в здійсненні страхових виплат або страхового відшкодування перераховані в ст. 991 ЦК, ч. 1 ст. 26 Закону України «Про страхування». Частиною є випадки, коли право страховальника на страхову виплату не визнається на підставі того, що договір страхування не набрав чинності, оскільки страховальником не було внесено страхового платежу або його частини (якщо це передбачено договором). Такі ситуації характерні для тих випадків, коли договір страхування укладається за допомогою страхових посередників. Страхові агенти, отримуючи кошти від страховальника, що призначені для сплати за договором страхування, нерідко не передають їх своєчасно страховику. Страховальник про це не поінформований і, відповідно, вважає, що він отримає страховий захист у разі настання страхового випадку.

Прикладами невизнання прав споживачів страхових послуг також можуть бути несплата страховиком неустойки (штрафу, пені) в разі несвоечасного здійснення страхової виплати; невідшкодування витрат, понесених страховальником за настання страхового випадку щодо запобігання або зменшення збитків (якщо це передбачено умовами договору) тощо.

Третьою підставою для захисту прав споживачів страхових послуг є оспорування їх прав.

Саме слово «оспорювати» означає спорити проти чогось, спростовувати, не погоджуватися, заперечувати, відстоювати свої переконання, бути іншої думки та доводити свою правоту [6, с. 702].

У цивільному праві оспорування суб'єктивного цивільного права відображає такий стан правовідносин, коли суб'єктивне цивільне право заперечується в юрисдикційному органі. Якщо таким органом постає суд, то носій оспоруваного права може вимагати його визнання за допомогою звернення із зустрічним позовом [3, с. 34]. Оспоруване цивільне право ще не порушене, проте виникає невизначеність у праві, що зумовлює неможливість його повного або часткового використання. Так, у контексті дослідження підстав для захисту прав споживачів страхових послуг носієм оспоруваного права є споживач страхових послуг.

У випадку невизнання права управомочена особа (споживач страхових послуг) сама звертається до суду з метою його визнання, а у випадку оспорування позивачем є особа (страховик), що протистоїть управомоченій особі (споживачеві). Як доречно відмічає Ю.М. Козлова, фактично, у випадку оспорування права має місце його невизнання [1].

Оспорування є активною формою невизнання права та може бути здійснене лише шляхом певних дій, а не бездіяльності. Оспорування права, як правило, не супроводжується порушенням суб'єктивного права. Хоча й може призвести до обмеження можливості управомоченої особи розпоряджатися своїм суб'єктивним правом та створення перешкод у його здійсненні.

Треба зазначити, що питання оспорування й невизнання права учасників цивільних правовідносин недостатньо досліджується в правовій літературі. Тому доволі складно розмежувати їх та відрізнити від порушення права. А це впливає на вибір належних способів захисту. Поки що основним критерієм для розмежування цих понять у цивілістичній літературі слугує протиправність дій під час порушення права, чого не відбувається під час невизнання та оспорування.

Висновки. З урахуванням наведених вище суджень автором пропонується таке визначення поняття підстав для захисту прав споживачів страхових послуг: *підстави для захисту прав споживачів страхових послуг – це сукупність передбачених правом умов, що передують виникненню самого права на захист у страхувальника та служать поясненням застосування тих чи інших способів захисту.*

Такими підставами є порушення, невизнання чи оспорування права споживача страхової послуги. Враховуючи, що в цій роботі страхові правовідносини розглядаються як різновид цивільних правовідносин, для яких властива свобода договору, автор не намагається наводити весь перелік можливих порушених, невизнаних або оспоруваних прав споживачів страхових послуг. З'ясування змісту наведених вище підстав є необхідним для обрання належного способу захисту порушеного, невизнаного чи оспоруваного права споживача страхової послуги.

Література

1. Козлова Ю.М. Основания защиты права / Ю.М. Козлова. // Арбитражный и гражданский процесс. – 2011. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aagribov.com/2013/09/blog-post_9.html.

2. Боднар Т.В. Деякі проблемні аспекти захисту цивільних прав у договірних зобов'язаннях / Т.В. Боднар // Університетські наукові записки. – 2007. – № 2 (22). – С. 113–118.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – 5-те вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – Т. 1. – 2013. – 832 с.
4. Философский энциклопедический словарь. – М. : Советская энциклопедия, 1989 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.term.ru/dictionary/180/word/osnovanie>.
5. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю.С. Шемшученко (гол. редкол.) та ін. – К. : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 4: Н–П. – 1998. – 720 с.
6. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – М. : Русский язык, 1981. – Т. 2: И–О. – 779 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : [підручник] / О.Ф. Скакун. – 2-ге вид. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 520 с.
8. Цивільне право України : [підручник] : у 2 кн. / [О.В. Дзера (кер. авт. кол.), Д.В. Боброва, А.С. Довгерт та ін.]; за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – 640 с.
9. Майданик Р. «Невизнані» права. Право на турнір / Р. Майданик // Юридичний журнал. – 2003. – № 11. – С. 75–80.
10. Основные вопросы учения об иске в советском гражданском процессуальном праве : [учеб. пособие] / А.Ф. Клейнман. – М., 1959. – 26 с.
11. Гурвич М.А. Пресекательные сроки в советском гражданском праве / М.А. Гурвич. – М. : ВЮЗИ, 1961. – 80 с.
12. Основные проблемы исковой формы защиты права / А.А. Добровольский, С.А. Иванова. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1979. – 159 с.

Анотація

Ильченко Г. О. Проблеми визначення підстав для захисту прав споживачів страхових послуг. – Стаття.

Статтю присвячено висвітленню проблеми визначення сутності та правового змісту поняття підстав для захисту прав споживачів страхових послуг, зокрема порушення, невизнання та оспорювання. Узагальнено наукові підходи до визначення понять «підстава», «порушення», «невизнання» та «оспорювання». Акцентується увага на розкритті цивільно-правового змісту цих понять у контексті захисту прав споживачів страхових послуг.

Ключові слова: підстави для захисту, порушення, невизнання, оспорювання, споживач страхових послуг.

Анотация

Ильченко А. А. Проблемы определения оснований для защиты прав потребителей страховых услуг. – Статья.

Статья посвящена раскрытию проблем определения сущности и правового содержания понятия оснований для защиты прав потребителей страховых услуг, в частности нарушения, непризнания и оспаривания. Обобщены научные подходы к определению понятий «основание», «нарушение», «непризнание» и «оспаривание». Акцентируется внимание на раскрытии гражданско-правового содержания этих понятий в контексте защиты прав потребителей страховых услуг.

Ключевые слова: основания для защиты, нарушение, непризнание, оспаривание, потребитель страховых услуг.

Summary

Ichenko H. O. The problem of determining the grounds for defense of the rights of consumers of insurance service. – Article.

The article is devoted to analysis of definition's problems of the essence and legal content the concept of grounds for defense of consumers of insurance service, videlicet violation, non-recognition and avoidance. Summarizes research approaches to the definition of concept «ground», «violation», «non-recognition» and «avoidance». Special attention is paid to the disclosure of civil-legal content these concepts as used here defense of the rights of consumers of insurance service.

Key words: grounds for defense, violation, non-recognition, avoidance, consumer of insurance service.